

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСАД ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Процес реформування освіти в Україні актуалізував проблеми змін у теоретичних основах вивчення іноземних мов у загальноосвітніх школах. Актуальності набуває позиція, згідно з якою здатність зрозуміти представника іншої культури залежить не тільки від коректного використання мовних одиниць, а й від особливих умінь розуміти норми його культури, в тому числі мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях спілкування. «Це зобов'язує розглядати іноземну мову не лише як засіб міжкультурного спілкування, а й як своєрідний інструмент пізнання іншої культури та пропаганди власної, що сприяє духовному взаємозбагаченню підвищує рівень гуманітарної освіти» [3, 4].

Сучасний урок англійської мови у початковій школі має відповідати певним вимогам, головна з яких полягає в забезпеченні його мовленнєвої спрямованості. Звідси завдання вчителя вбачається не в простому репродукуванні іншомовного матеріалу, а в стимулюванні активності учнів, залученні їх до розв'язання комунікативних завдань, застосуванні прийомів навчання, що дають можливість кожному учню брати участь у мовленнєвій діяльності, а також розвивають у них мовленнєву ініціативу [5]. У процесі опанування учнями нового засобу спілкування у них формується правильне розуміння мови як суспільного явища, розвиваються інтелектуальні, мовленнєві та емоційні особливості, а також особистісні якості: загальнолюдські ціннісні орієнтації, інтереси, воля тощо.

З огляду на це, актуалізується застосування вчителями у процесі навчання іноземної мови інтерактивних методів, суть яких полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх суб'єктів навчання: і вчителя, і учнів. Організація уроку іноземної мови із використанням інтерактивних методів створює умови для моделювання життєвих ситуацій, сприяє використанню імітаційних та рольових ігор, організації роботи у парах, малих групах для спільного вирішення завдань, що в свою чергу, веде до формування просоціальних умінь і навичок роботи в колективі.

До висвітлення особливостей використання інтерактивних методів у практиці загальноосвітньої школи звертаються О. Пометун, О. Стребна, А. Соценко, В. Малієнко, В. Трунова, Л. Биркун, О. Косенко та ін. Визначне місце в процесі інтерактивного навчання дослідники відводять особистості школяра, який з об'єкта взаємодії перетворюється на повноправного партнера у спільній діяльності, особистість, яка не підлягає будь-яким маніпуляціям або прямому тиску з боку вчителя. Дослідження науковців показують, що інтерактивні методи дають змогу задіяти не лише свідомість дитини, а й її

почуття, емоції, вольові якості, тобто залучають до процесу навчання «цілісну людину». При цьому вчитель має відмовитися від директивної ролі, даючи учням можливість діяти самостійно.

Проте, процес упровадження інтерактивних методів у навчальний процес характеризується двома суперечностями. По-перше, вивчення сучасного стану організації інтерактиву на уроках іноземної мови в початкових класах засвідчило, що використанню інтерактивних методів на уроках надається недостатня увага. Це в свою чергу, негативно позначається на формуванні у молодших школярів комунікативної компетенції в обсягу, визначеному програмою. По-друге, використання популярних серед учителів інтерактивних методів не завжди дає очікувані результати. На нашу думку, причина в тім, що кожний із інтерактивних методів розрахований на певний рівень розвитку навчально-пізнавальних здібностей учнів, і має свої особливості, які необхідно враховувати на конкретному етапі уроку. Таким чином, з метою результативного впровадження інтерактивних методів у навчальний процес початкової школи постає завдання визначення дидактичних засад застосування їх у навчанні молодших школярів англійської мови.

Мета статті – визначити і обґрунтувати дидактичні засади застосування інтерактивних методів на уроках іноземної мови.

За умов необхідності надання характеристики нового явища у системі навчання, що розробляється і використовується в процесі педагогічного експерименту або вводиться з метою удосконалення навчально-виховного процесу використовують поняття «дидактичні основи», під якими розуміють певні найзагальніші характеристики вибудови навчання, що стосуються будь-якої дидактичної системи, яка включає низку обов'язкових компонентів [2, 31]. До таких компонентів відносять: завдання навчання, принципи відбору змісту й методів навчання, зміст навчання, організаційні форми, підхід учителя до виявлення результативності навчання, характер відносин між учителем та учнями, засоби навчання [2, 31].

Зважаючи на тему нашого дослідження, дидактичними засадами ефективного застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів англійської мови були визначені такі:

- врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів;
- дотримання особистісно орієнтованого підходу в процесі навчання;
- відповідність обраних інтерактивних методів меті навчання та певному етапу пізнання (сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, застосування, закріплення, перевірка);
- доцільність використання тих чи інших інтерактивних методів у процесі формування комунікативної компетенції у молодших школярів на уроках англійської мови;
- відбір змісту для реалізації інтерактивних методів навчання у процесі вивчення англійської мови в початкових класах;
- забезпечення розуміння учнями процедури інтерактивного навчання (основних завдань і способів їх розв'язання).

Розкриємо сутність кожної з виокремлених нами дидактичних засад конкретніше.

Врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів.

Навчальна діяльність у початковій школі характеризується специфічним змістом, що зумовлено особливостями формування та розвитку пізнавальних процесів учнів цього віку, емоційно-вольової та мотиваційної сфери, особливостями поведінки, яка стає домінуючою. Закладені у змісті й методах навчання можливості успішної реалізації програмних знань і вмінь відбудуться лише за ефективної організації навчального процесу. Тому дуже важливо, щоб учитель іноземної мови знав індивідуальні і вікові психологічні особливості та потреби молодших школярів.

Основними з них і такими, що мають враховуватися у процесі вивчення іноземної мови є:

– сформованість у дітей молодшого шкільного віку мовленнєвих механізмів. Тож не можна повністю абстрагуватися від рідної мови, але рідна мова повинна використовуватися у певних межах, коли це доцільно (пояснення мовного і мовленнєвого матеріалу, семантизація окремих мовних явищ, переклад для перевірки розуміння) і сприяти свідомому опануванню мовним і мовленнєвим матеріалом;

– домінування ситуативного мовлення, яке є характерним для дітей цього віку. Воно є «емоційною формою спілкування, в якому значну роль відіграють жести, міміка та паралінгвістичні засоби». Імпульсивність, характерні прояви психологічного стану зумовлюють появу в мовленні дітей вигуків, виразів оцінювального характеру, екстралінгвістичних дій, що притаманне саме діалогічному мовленню. Адже «вираження емоцій екстралінгвістичними засобами сприймається дітьми охоче, воно є зрозумілішим і доступнішим для них» [1, 20].

Зрозуміло, що кожен клас по-своєму унікальний, складається з різних за здібностями, досвідом, інтересами, нахилами особистостей. В організації уроку, доборі інтерактивних методів навчання на це слід постійно зважати, щоб забезпечити індивідуальний підхід до кожного школяра.

Дотримання особистісно орієнтованого підходу.

Сутність особистісно орієнтованого підходу розуміється через визначення навчальних проблем в освітній сфері та накреслення шляхів їх ефективного розв'язання. Забезпечення сприятливих умов для психосоціального розвитку особистості, розкриття та реалізація її потенціалу, набуття нею життєво важливих компетенцій, функціональної грамотності, задоволення пізнавальних інтересів, збагачення її суб'єктивного досвіду є метою особистісно орієнтованої освіти.

Особистісно орієнтоване навчання бере за основу розкриття індивідуальності кожної дитини через учіння як самостійну і значущу для неї діяльність у шкільний період її вікового розвитку. Внаслідок цього відбувається переорієнтація позицій суб'єктів навчального процесу.

На рівні учителя:

- спрямованість на виявлення особистісних можливостей учня як індивідуального суб'єкта пізнання і предметної діяльності;
- акцентування уваги на учні, а не на навчальному матеріалі, який треба передати в межах програми, його особистісному зростанні, динаміці позитивних змін;
- здатність своєчасно прийти на допомогу, коли в цьому виникає необхідність, і надати її, не пригнічуючи активності, самостійності і достоїнства особистості учня;
- забезпечення гнучкого й динамічного включення кожного учня в тематику уроку на основі врахування його власного досвіду, індивідуальних особливостей, пізнавальних інтересів та пізнавальної активності;
- визнання за кожним права на помилку, але з обов'язковим аналізом її причин, визначенням шляхів і способів подолання.

На рівні учня:

- засвоєння навчального матеріалу через власну творчу пізнавальну діяльність, засновану на свободі вибору і ситуації успіху;
- активна позиція на уроці;
- прояв здібностей у різних видах навчальної роботи;
- використання життєвого досвіду, розуміння сильних і слабких сторін своїх дій;
- чітке уявлення перспективи власного зростання [7, 7-10].

Відповідність обраних інтерактивних методів меті навчання та певному етапу пізнання (сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, застосування, закріплення, перевірка).

Молодший шкільний вік – початковий період опанування мовленнєвою компетенцією з іноземної мови, час, коли виробляються основні вміння й навички в усіх видах мовленнєвої діяльності, встановлюються взаємовідносини вчителя та учнів. Тому при зверненні до інтерактивних методів навчання необхідно визначити конкретну мету як уроку в цілому, так і окремих його структурних компонентів. Необхідно встановити зв'язок між методами й очікуваними результатами навчання. Скажімо, якщо результат навчання вбачається у формуванні в молодших школярів теоретичних знань, варто застосовувати такі інтерактивні методи, як «мозкова атака», метод незакінчених речень. У випадках, коли цілі навчання орієнтовані на формування та розвиток практичних умінь і навичок, у нагоді стануть такі інтерактивні методи, як ситуаційні вправи, рольові ігри, «Мікрофон», «Криголами». За умов налаштованості на розвиток комунікативних здібностей, доцільною є робота в парах, групах, залучення дітей до комунікативних ситуацій тощо.

Доцільність використання тих чи інших інтерактивних методів у процесі формування комунікативної компетенції молодших школярів на уроках англійської мови.

Необхідність дотримання цієї дидактичної засади зумовлена тим, що інтерактивне навчання має розглядатися не як самоціль, а як засіб підвищення

ефективності навчального процесі, формування у молодших школярів певних умінь і навичок.

Розвиток пізнавальної активності дітей сприяє розвитку в них пізнавальної спрямованості, що виявляється в готовності здійснювати активний пошук під час розв'язання тих чи тих проблем, здатності «побачити нове в старому, добре знайомому, в прагненні до пізнання, до пошуку засобів задоволення жадоби до знань» [4, 21]. Потреба у мовленні дитини молодшого шкільного віку формується на основі реальних, а не абстрактних, вигаданих ситуацій. Найбільш доцільними у цьому плані є саме інтерактивні методи, які ґрунтуються на взаємодії, колективній діяльності, яка сприяє самоствердженню учня в колективі (групі), створює позитивні передумови для розвитку мислення, виховує інтерес до навчання, задовольняє потреби у спілкуванні, допомагає налагоджувати стосунки з однолітками, а також у процесі розв'язування певних проблем задовольняє пізнавальну потребу дитини.

Доцільність використання інтерактивних методів у навчанні молодших школярів англійської мови обумовлюється також такою їх віковою особливістю, як здатність краще говорити, імітувати і слухати, ніж читати й писати. Проте говоріння учнів початкових класів іноземною мовою є стереотипним, відтворюючим. Тому виконання певним чином підібраних вправ, що ґрунтуються на інтерактиві, забезпечує краще усвідомлення й запам'ятовування ними навчального матеріалу на особистісному рівні розуміння.

Відбір змісту для реалізації інтерактивних методів навчання у процесі вивчення англійської мови в початкових класах.

Молодший шкільний вік є оптимальним для вивчення іноземної мови, але це і найбільш складний період для сприйняття та переробки навчального матеріалу, що пояснюється рівнем психічного розвитку дітей. Це зумовлює необхідність ретельного відбору навчального матеріалу та його раціональної організації, адже саме кількість і якість «*language input*» значною мірою забезпечують успіх навчання іноземної мови у початкових класах.

При доборі змісту слід також керуватися гігієнічними нормами з метою уникнення перевантаження учнів. Тому що за умов невідповідності навантаження «розумовим силам дитини, спрацьовує рефлекс психологічного захисту – гальмується сприйняття, починається механічне зазублення, нагромаджується відставання» [6, 5].

Потреба у мовленні дитини молодшого шкільного віку спонукає її до контактування з іншими людьми, в процесі якого вони про щось повідомляють, дізнаються. Спілкування дає учням можливість правильно оцінювати оточуючих, орієнтуватися у власних якостях і можливостях. Завдяки спілкуванню зростає інтерес до навколишнього світу, встановлюються зв'язки між однолітками, відбувається обмін знаннями, досвідом, думками. Тому завдання і теми, які опрацьовуються за допомогою інтерактивних методів, мають бути максимально пов'язані з навколишнім світом дитини, її власним досвідом. Діти краще запам'ятовують те, що є для них цікавим і зрозумілим.

Забезпечення розуміння учнями процедури інтерактивного навчання (основних завдань і способів їх розв'язання).

Для того, щоб застосування інтерактивних методів мало успіх, забезпечувало досягнення поставленої мети, учнів необхідно ознайомлювати з правилами роботи та бажаними способами виконання завдання. Можна провести з учнями особливу «організаційну вправу» з створення разом з ними «правила роботи у класі». Це має особливе значення на початкових етапах запровадження інтерактиву в процес навчальної діяльності.

До того ж, різні інтерактивні методи, хоча й ґрунтуються на взаємодії і провокують молодших школярів до міжособистісного спілкування, все ж таки певною мірою різняться між собою. Тому необхідно домагатися роботи учнів за визначеними алгоритмами. Це сприятиме дійовому їх залученню до виконання необхідних дій з метою формування іншомовної комунікативної компетенції.

Окреслені дидактичні засади ефективного використання інтерактивних методів у навчанні молодших школярів англійської мови перевірялися у процесі формувального етапу експерименту. Таке дослідження сприяло вивченню змін, які відбувалися у ставленні вчителів до інтерактивних методів, в уміннях відбирати і застосовувати різні їх типи у процесі навчання третьокласників англійської мови.

Проведене серед учителів анкетування показало, що збільшилася кількість тих, хто почав активно використовуватися інтерактивні методи для досягнення мети та завдань уроків англійської мови.

Позитивне ставлення учителів до використання інтерактиву підтвердили і такі дані. На етапі констатувальної діагностики до таких методів регулярно зверталось не більше 35,0 % учителів англійської мови. За результатами заключного зрізу ця кількість складала 62,7 %. При цьому вчителі зазначали, що «уроки з використанням інтерактивних методів проходять цікаво, сприяють прояву учнями активності», «сприяють кращому засвоєнню молодшими школярами навчального матеріалу, глибокому його розумінню»; «впровадження інтерактивних методів створює сприятливі умови для вільного висловлювання учнями своєї думки, позбавляє їх побоювання дати неправильну відповідь», «діти краще засвоюють навчальний матеріал, у них виробляються необхідні мовленнєві вміння та навички», «інтерактивні методи сприяють розвитку в учнів логічного мислення», «уроки, побудовані на інтерактиві, вчать дітей самостійно здобувати інформацію, породжують у них прагнення самостійно знаходити способи вирішення тієї чи іншої проблеми», «учні вчать критично мислити, у них розвивається вміння слухати і чути однокласників, реагувати на їхні висловлювання, аналізувати їхні відповіді».

Найбільш поширеними серед активних методів (за результатами констатації) були: робота в парах, у малих групах, «Мікрофон», «Криголами».

Завдяки розробленим нами дидактичним засадам, типи інтерактивних методів і частота їх застосування значно збільшилися. Для унаочнення цієї тези наведемо порівняльну їх характеристику до формувального етапу експерименту та після його завершення (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння частоти застосування інтерактивних методів та їх різновидів на уроках англійської мови у початкових класах до формувального етапу експерименту та після його завершення, %

Назва методу	До експерим.	Кількість учителів	Після експерим.	Кількість учителів
«Мікрофон»	+	28,5	+	50,0
Робота в парах	+	35,7	+	71,42
Ротаційні трійки	+	7,14	+	21,42
Робота в малих групах	+	35,71	+	64,2
«Займи позицію»	+	14,28	+	50,0
Рольова гра	+	64,28	+	92,85
«Акваріум»	+	7,14	+	42,85
Метод проєктів	–	–	+	28,57
«Криголами»	–	–	+	35,71
«Навчаючи вчуся»	–	–	+	36,3
«Мозковий штурм»	–	–	+	85,71
«Асоціативний куш»	–	–	+	71,42
«Карусель»	–	–	+	64,28
«Незакінчені речення»	–	–	+	50,0
«Два-чотири-всі разом»	–	–	+	35,71

Як видно з табл. 1, збільшилася не тільки кількість учителів, які почали активно використовувати у своїй роботі інтерактивні методи, а й відбулося розширення їх типів у навчанні молодших школярів англійської мови. Найбільш доцільними виявилися: «Мікрофон», робота в парах, робота в малих групах, рольові ігри, «Два – чотири – всі разом», «Карусель», «Мозковий штурм», «Асоціативний куш».

Проведені спостереження, бесіди з учителями показали, що посилилося розуміння педагогами сутності інтерактивних методів; відбувалося варіативне їх застосування залежно від мети уроку в цілому та окремих його етапів.

Наша стаття доводить актуальність поставленої проблеми щодо доцільності визначення дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів іноземної мови. Дотримання всіх компонентів дидактичних засад сприяє адекватному добору і застосуванню інтерактивних методів навчання та забезпечує максимальну результативність у формуванні іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів, що стане визначальним у процесі подальшого оволодіння іноземною мовою. Проведене дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми. Наразі є необхідність створення моделі впровадження дидактичних засад інтерактивного навчання молодших школярів англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буренко В. Об'єктивні умови переходу початкової школи на нову структуру і зміст навчання. Поради методиста // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1-2. – С. 18-24.
2. Зверева М.В. О понятии «дидактические условия» // Новые исследования в педагогических науках. – 1987. – № 1(49). – С. 29-32.
3. Концепція навчання іноземних мов у середній загальноосвітній 12-річній школі // Reference Guide for the Teacher of English: Довідник вчителя англійської мови / Упоряд. Т. Михайленко, І. Берегова. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
4. Об'єктивні умови переходу початкової школи на нову структуру і зміст навчання. Поради методиста // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1-2. – С. 18-24.
5. Палій Л. Урок іноземної мови в початковій школі // Початкова освіта. – 2001. – № 46(142).
6. Савченко О. Зміст шкільної освіти на рубежі століть // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 5-7.
7. Технологія і методика особистісно-орієнтованого навчання: Методичний посібник для вчителя / Укладачі: Л.В. Кондрашова, Т.М. Прокоп'єва, С.С. Вайнер. – Кривий Ріг, 2006. – 357 с.